

А.А. Шпаков,
науковий керівник – канд. іст. наук, доц. П.О. Добродумов,
Українська академія банківської справи НБУ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ В УКРАЇНІ: ДЕ-ЮРЕ І ДЕ-ФАКТО

Українська держава формувалась протягом багатьох століть у складних історичних умовах. Лише після розпаду СРСР з'явився шанс побудувати незалежну Україну. Прийняття таких документів як Декларація про державний суверенітет, Акт проголошення незалежності України і Конституція України ознаменувало становлення нової держави і тому в українців з'явилася можливість жити самостійно і повною мірою користуватись правами і свободами, гарантованими Конституцією.

Дійсно, сорок сім статей Конституції присвячено тому, що “кожна людина має право на ...”. Причому нашу Конституцію у цій частині правники оцінюють дуже високо, кажуть, що права особи там виписані у суворій відповідності до норм міжнародного права. А ще ж існує Загальна декларація прав людини, затверджена ООН у 1948 році, укладені на її засадах Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, які Україна ратифікувала ще у 1973 р., перебуваючи у складі СРСР. Усе це – основа основ прав людини, і у нас ці документи також мають силу закону. Загалом, з точки зору законодавства, у світі ми виглядаємо поважною і серйозною правовою державою. “Дотримання прав і свобод людини та громадянина є невід’ємною частиною інтеграційного процесу України до Європи і становлення її як розвинутої, демократичної країни. Президент України вважає розвиток та розширення цього аспекта своєї діяльності пріоритетним та обов’язковим”, – повідомляє громадянам офіційний сайт Президента України.

Найбільш кумедним для більшості українців є статті Конституції на зразок ст. 48: “Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім’ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло”. Більшість співгромадян не схильні вважати свій життєвий рівень “достатнім”. Багато українців позбавлені своїх конституційних прав, зокрема, на працю (ст. 42, 43), на відпочинок (ст. 45), на соціальний захист (ст. 46), на житло (ст. 47), на безоплатні охорону здоров’я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49) та освіту (ст. 53). Корумпованість державних інститутів соціального захисту, медицини і освіти перетворила навіть мінімум “безоплатних” соціальних гарантій у тіньовий бізнес. Правоохоронні органи безсилі боротися з цим знущанням над Конституцією.

Чи захищені наші конституційні права? Якщо забути про нездійсненні обіцянки Конституції в соціальній сфері, вона все ще залишається привабливою для звичайного громадянина гарантіями захисту його основних прав. Проголошується право людини на життя (ст. 27), повагу до її гідності та заборону катувань (ст. 20), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29), свободу пересування (ст. 33), недоторканість житла (ст. 30),

непорушність приватної власності (ст. 41). Тим часом, співробітники правоохоронних органів, які покликані захищати наші права, викликають у громадян справедливий страх і підозру. Надто багато випадків зловживання владою з їх боку переповідається в усному народному фольклорі. Згідно зі ст. 29, ч. 3 “...уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом 72 годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою”. На практиці людину часто приводять в суд вже тоді, коли встановлений Конституцією строк давно минув. Ця проблема часто постає як в заявах правозахисних громадських організацій, так і в щорічних звітах Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Навряд чи правоохоронці не знайомі зі статтею 62 Конституції, яка закріплює принцип презумпції невинуватості, та статтею 63, що гарантує право підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист. Що ж робити, якщо порушені наші конституційні права? Стаття 8 Конституції України визнає за цим документом найвищу юридичну силу. “Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується” – написано в частині 3 цієї статті. Здавалося б, тут, в суді – останній прихисток конституційних прав громадянина. Але, як правило, судді відхиляють звернення громадян на підставі одних конституційних норм, мотивуючи це недостатністю процесуального обґрунтування! Тож якщо правосуддя діє всупереч Конституції, як простий українець може сприймати цей документ всерйоз?!

Однією з найбільш дискусійних для українського суспільства є стаття 10 Конституції. Українська мова проголошена державною, хоч “гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин”. Національно-демократичні сили давно скаржаться на невиконання частини 2 цієї статті: “Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України”. Навіть в сфері освіти, де ця конституційна вимога виконується найбільш успішно, окремі регіони “йдуть не в ногу”.

Як правило, Конституція в суперечках про державну мову дає зручні аргументи для всіх зацікавлених сторін. Проблема полягає в тому, що обмежувати розвиток інших мов держава не може згідно з тією ж 10 статтею, а державні дотації та законодавчі пільги на розвиток української мови та культури завжди виявляються недостатніми. В результаті книжковий та медіа-ринок переповнено російськомовним інформаційним продуктом, і замість обіцяного Конституцією розвитку української мови ми бачимо скоріше її витіснення у сферу офіційного спілкування та документації.

Якщо Україні потрібна конституційна реформа, то, це має бути ухвалення такої Конституції, яку ми всі зможемо виконувати і поважати. Не

декоративний папірець для Європи, а справжній Основний Закон! Навіть якщо в ній буде лише 16 статей замість 161.

Незважаючи на всі перешкоди, в Україні є реальний шанс стати справжньою правовою демократичною державою не лише на папері, а й у реальному житті кожного її громадянина.